

Simona Hamer

»NE BOSTE NAS, NIKOLI NAS NE BOSTE!«

Pogled nazaj

Refleksija pisanja *Samorastnikov*

Kako lahko je gledati nazaj. S prgiščem nostalgije – mogoče je pa to samo jesen zunaj – slediti stopinjam v obratni smeri. Se prizanesljivo nasmehniti ob vseh slepih ulicah ali zaviti z očmi ob vseh stopicljanih na mestu. Veliko lažje je gledati nazaj, kot je bilo hoditi naprej. Ampak ni pa niti za pikico toliko zabavno.

Prva stopinja.

Beli sneg. Četica otrok. Raztrganih. Umazanih. Lačnih.

In nad vsem tem svetom moja otroška glava.

Oboževani *Levi devžej* Prežihovega Voranca z ilustracijami Jelke Reichman. Kljub temu da je bil svet med platicami svetlobna leta oddaljen od mojega – ljubezni, topline in varnosti polnega – otroštva, se me je majhen, pšeničnolas fantek, ki je pokazal še na drug prazen žep, globoko dotaknil. Nekako sem ga razumela. Elementarna naklonjenost, s katero Prežih piše svoje like, ena izmed ključnih značilnosti celotnega opusa, je glavni razlog za ponarodelost njegovih zgodb. Tovrstna zmožnost (vpisovanja) identifikacije je nedvomno odraz izjemnega pisca. In izjemnega Človeka.

Druga stopinja.

Znam pomolzti kravo. Znam voziti traktor. Vem, kako posaditi krompir, kako ga okopati in kako ga izkopati. Odraščala sem med ljudmi, ki z enim samim ošvrkom oblakov znajo povedati, ali pšenico čaka dež, sonce ali – bog ne daj – toča. Poznam ljudi, ki živijo od zemlje in z zemljo. Kmete, katerih telesa kažejo njihovo delovno dobo. Poznam vaško opravljivost. Pa tudi vaško solidarnost.

Kolikor mi je ljuba igrarija s stereotipi pri pisanju (ali gledališkem ustvarjanju), so mi ti izjemno mrzki v življenju. Ker so nevarni. Zelo nevarni. »Ti si tak kmet« je recimo ena izmed nedolžnejših žaljivk, ki jasno prezentira stereotip o razliki v intelektu, obnašanju in čustvovanju med prebivalci vasi in mesta. In to v dvomilijonski državi, kjer v glavnem mestu živi toliko ljudi kot na eni tokijski ulici! Ozkoglednost, nestrpnost in neumnost so – na žalost! – po vsej Sloveniji enako pravično podeljene in zastopane. Edino za solidarnost se bojim, da je v mestih v manjšini ... Mogoče pa je tudi to zgolj stereotip?

Tretja stopinja.

Tako rada bi rekla tej kokoši, ki mi je dala potni list in davčno številko, domovina. Domovina. Ampak to zveni tako ... hm? ... zastarelo. Država. Ta je beseda sedanjosti. No, ta država mi ne paše. Nikakor. Ne morem se naučiti – ne glede na to, kako dolgo in vztrajno se mi to ponavlja –, da bi bila umerjena po ljudeh in namenjena ljudem.

Vladajoča elita, tisti 1 %, ki si lasti 44 % svetovnega bogastva, na eni strani in vsi mi na drugi. Socialna država, enakopravnost, enake možnosti ... Voranc se je za udejanjanje teh pojmov boril na svoj način. Mi naj bi se na svojega. Saj vem, kaj boste rekli. Vse vem ... Nimate moči za (ponovne) boje z mlino na veter. Utrujeni ste, naveličani. Razumljivo! Ampak saj ni treba začeti pri rušenju alpskega masiva, da si zagotovimo bolj sončen jutri. Mogoče bi za začetek lahko poskusili s čim preprostejšim. Recimo s prijaznostjo do soljudi. Pa še to samo enkrat na dan, da ne bo šok prevelik. To je res enostavno, a ni? *Bodi spremembna, ki jo želiš videti v svetu*, bi pridodal Gandhi.

To vidim, če pogledam nazaj po uhojeni poti.

Res nazaj.

In če si dovolim biti tako intimna, seveda.

Naslednja stopinja je manj osebna.

»Zdaj po meni vas je devet, čez petdeset let vas bo lahko že sto, čez sto let vas bo petkrat, desetkrat toliko. Potem si boste združeni lahko priborili svojo enakovrednost, svoje pravice ...,« reče Meta.

Časovni razpon Prežihovih *Samorastnikov* je skorajda epski; preteklost, sedanjost, prihodnost. Če imamo okvirno zgodbo Vorančevega sprehoda s prijateljem Lipušem za takratno sedanjost (1930), se Metina zgodba odvija v preteklosti; nekje med letoma 1850 in 1875 (leto prodaje svobodne kmetije Karničnikov grofu Thurnu), z omenjanjem zgodovine rodu Karničnikov pa se letnica pomika še bolj v preteklost. Vstavljena zgodba služi avtorju kot zgodovinski eksemplar, skozi katerega želi utemeljiti nujnost razrednega boja v času nastanka novele. Meta s svojo projekcijo prihodnosti vnaša v zgodbo še en čas – boljši, lepši jutri. Če njen sloviti govor prevedemo v preprosto matematiko: približno 1870 + 100 let = 1970. To je preroško skrajna letnica odprave krivic in vzpostavitve sveta, ki ga ne bi več gnalo izkoriščanje. Seveda pa sta Meta in Voranc verjela, da se bo to zgodilo veliko veliko prej.

Samorastniki?

Kje ste?

Zamujate!

Odločitev za »podaljšanje« dogajalnega časa v našo sedanjost je pravzaprav samoumevna. Tako kot iskanje aktualnih manifestacij Prežihove teme, ideje in likov.

Kdo so samorastniki danes?

In – kje so? Se še vedno skrivajo po tistih Prežihovih globačah?

Koliko hudabivške krvi še imajo v sebi?

Metini otroci so v Prežihovi noveli zvedeni na raven števil. Brez obraza. Brez glasu. Njihove individualne karakteristike niso pomembne, pomembno je število. Kolektiv. Skupina. Prav ta imperativ skupnosti se mi je zadel še posebej mikaven. Podeseterjen, postoterjen – čisto v skladu z Metino napovedjo. Večina, bi lahko rekli. Ti, jaz, trgovka v najboljšem (hrvaškem) sosedu, študent, ki zmačkan sedi na prvem jutranjem predavanju, upokojenec, ki se vrine v vrsto pred bančnim okencem, medicinska sestra za vrati Ne trkaj! Vstop strogo prepovedan ... Tiha večina. Na njej stoji svet. In na njej pade človeškost.

Naslednji korak.

Od razmišljanj k pisanju.

Opravljevci. Tako sem jim v začetku ljubkovalno rekla.

Pripovedovalci.

Hlapci in dekle.

Oni se skrivajo v obrisih naslednje stopinje.

Ko sem našla njih, je bilo vse lažje.

Oni so tisto »slovenstvo«. Peza tradicije pregovorno tlačenega naroda. »In mi smo vnuki svojih dedov,« bi prikimal Cankar.

Samorastniška večina?

Kljub nenehnemu glodanju sočnih tračarskih kosti še vedno nema?

»Ljudje nismo bili narejeni za tolikšno sovraštvo!« reče Meta.

»Ljudje nismo bili narejeni za tolikšno sovraštvo!« reče tudi Ožbej.

Prežihov etični in moralni imperativ, stkan med vrstice *Samorastnikov*, je jasen in brezkompromisen. »Vsi ljudje se rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje,« piše v 1. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Na Karnicah in v 21. stoletju se vztrajno krši vseh 30 členov. V teh dneh še posebej očitno z izjavljanjem v maniri *oni niso naši*,

ki se vedno bolj agresivno artikulira preko socialnih omrežij, medijev in politike. »Nas je strah« je poleg *drugačne kulture* najpogostejši argument – ali opravičilo – za sramotno sistematično in strukturno diskriminacijo beguncev, ki bi jo manj politično korektno lahko označili za civiliziran genocid. Tudi Karničnika je bilo strah, tudi on je svojo odločitev utemeljeval na Metini drugačnosti. Ne glede na to, kako konflikt med Prežihovima protagonistoma obračamo, končamo pri konfliktu (malega) človeka in kapitala. Zatiranju tistih spodaj v imenu povečevanja lastnine tistih zgoraj. Pa smo spet pri vladajoči eliti ...

»Spoznal sem, da se deli človeštvo v dva svetova, v izkoriščevalce in izkoriščance: prvi gine v pohotnem uživanju, v razkošju in z naslado, ali vsaj brezobzirno gleda dolí v blato, kjer gine drugi del v trpljenju, pomanjkanju, v zatajevanju,« piše Voranc bratu Alojzu.

Skozi Meto in Ožbeja pa se svetlika še ena zahteva: pravica do ljubezni. V kakršni koli pojavní obliki. Ko se Ustavno sodišče demokratične Republike Slovenije odloči, da ima večina pravico odločati o manjšini, smo očitno spet zakolobarili v leto 1850. Samo povesma in bičanja nam še manjka.

»HLAPEC: In mi?

/.../

DEKLA: Mi ... Čakamo.«

In ti, dragi gledalec?

Čakaš?

Razmišljaš?

Cepetaš na mestu?

Je v tebi še kakšen ostanek, kakšna drobna kapljica krvi hudabivških upornikov?

Tako.

Refleksija končana.

Stopinje prehojene.

Spet tukaj.

In zdaj.

V času, ko je znova še kako treba kričati –

– no, ali pa vsaj mrmrati,

vsaj tiho ponavljati v glavi –

»Ne boste nas, nikoli nas ne boste!«

